

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

Ретроспективе и перспективе етнологије и антропологије. Међународна научна конференција поводом 70 година Етнографског института САНУ (Сирогојно, 8–10. септембар 2017.)

Јубилеј важан првенствено за Етнографски институт и Српску академију наука и уметности, али и за ширу научну и културну српску заједницу, био је одличан повод да се поведу разговори о прошлости, актуелној ситуацији и будућности етнологије и антропологије и њима сродних дисциплина. Мишљења су на овом скупу размијенили научни радници из Србије, регије и ширег источноевропског простора, дакле са простора који у културолошком и историјском смислу чине цјелину.

Оно што је свакако актуелно искуство свих учесника на скупу у њиховим и сродним научним дисциплинама јесте несклад између врло јасне потребе за научним резултатима и све јаче маргинализације друштвених и хуманистичких наука. Поменута потреба произилази из очите везе између многих проблема данашње Европе (демографска кретања, тензиности интеграцијâ и дезинтеграцијâ, сукобљени модели понашања) и круцијалних етнолошких и антрополошких тема. Унутар ове мреже кретале су се теме скупа, у излагањима, дискусијама, образложењима постер-презентација, и у неформалним разговорима у паузама и дружењима.

Прва секција скупа „Ретроспективе етнолошких и антрополошких истраживања“, послужила је као одличан увод у кровну тему. Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана) дала је на основу свог академског рада од хеуристике до интерпретације једно опште сагледавање теме и тзв. „кризе дисциплине“ у областима етнологије, студије фолклора и социо-културне антропологије. Јана Поспишилова (Етнолошки институт ЧАН, Брно) фокусира се на антропогеографски метод у развоју чешке етнологије и значајно мјесто Јована Цвијића у том развоју. На ово представљање се надовезао Зоранчо Малинов (Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопље), који нас је дијахроно провео кроз утицај српских етнолога на развој етнологије у Македонији – ова веза живи и данас у виду непрекинутог коришћења дјела српских етнолога и антропогеографа у наставном и научном раду. Мирослава Лукић Крстановић (Етнографски институт САНУ), анализирајући агенду истраживачких ентитета (у које спадају теме, терени и методи) бави се занимљивим питањима научне политике, научног професионализма, теоријско-методолошких иновација, природе етнолошког „ја“, те (само)преиспитивања научног рада. Марина Мартинова (Институт за етнологију и антропологију „Миклухо-Маклај“ РАН, Москва), представивши водеће етнолошке публикације и пројекте, дала је преглед савремених истраживања у Русији, упознајући нас са

тамошњом динамиком између етнолошких и антрополошких истраживања у новије вријеме.

Друга секција скупа под називом „Теоријске перспективе“ окупила је неколико врло вриједних доприноса. Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), дефинишући „полупериферијски“, „пролонгирани транзициони“, те статус „секундарне идентификације“ као обиљежја источноевропских култура постсоцијалистичког доба, даје евиденцију појмова у вези са поимањем доба и проблемом препознавања сопственог „хронотопа“. Марина Симић (Факултет политичких наука, Универзитет у Београду) нас води у интересантан ексурс у тзв. „онтолошки обрт“ и његов политички пројект, који је, као укрштање разних аванградних, постхуманистичких приступа у антропологији, све присутнији у западној науци, дајући могућа објашњења за актуелну непопуларност ове парадигме у источноевропској науци. Милош Миленковић (Одељење за етнологију и антропологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду) инсистира на друштвеној сврси друштвено-хуманистичких наука као важном критеријуму за вредновање, дефинишући антропологију као „мултикултуралну пропеедутику“ и указујући на њен мирнодопски потенцијал за „интерну културну дипломатију“ у области управљања идентитетским конфликтима у оквиру западног Балкана. Петко Христов (Институт за етнологију и фолклористику с Етнографским музејем БАН, Софија) изнио је запажања о изазовима са којима се суочавају етнолошке студије на Балкану у времену које обједињује распада мултинационалних држава, ширење Европске уније и паневропску мобилност. Дејан Крстић (Народни музеј, Зајечар) сагледава разне аспекте тзв. антропологизације етнологије и предлаже будући однос према овим двијема областима истраживања у српској науци.

Трећа секција скупа под називом „Етноантрополошка истраживања идентитета и ритуализације“ дала је занимљиве анализе (углавном) обредних појава на одређеном ужем подручју. Весна Петреска (Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопље) на примјеру кумства прати употребу духовног/ритуалног сродства у савременим условима и њихову презентацију на прославама и културним манифестацијама која је својеврстан вид туристичке понуде. Катерина Петровска-Кузманова (Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопље) приредила је компаративну анализу традиционалних и савремених аспеката русалских ритуалних поворки, указујући на нова значења и функције савременог обредног извођења. Мирјана Павловић (Етнографски институт САНУ) разматра обликовање и преношење прича о поријеклу и насељавању Галипољаца који су плански насељавани у мјесто Пехчево. Софија Каплан (ЕЛТЕ Факултет друштвених наука, Будимпешта) даје антрополошку анализу српске националне мањине у Ловри, показујући какав значај национални идентитет има у животу Срба у овом насељу, чије је већинско становништво српско. Александар Крел и Јадранка Ђорђевић-Црнобрња (Етнографски институт САНУ) испитују природу везе између начина прослављања дјечијих рођендана у данашњем Београду (који каткад попримају размјере „фестивала конзумерства“) и прихватања ставова и вриједности карактеристичних за неолибералну тржишну економију те испољавања одлика потрошачког идентитета.

Надаље, четврта секција скупа „Методолошке перспективе“ дала је неколико промишљања у смјеру могућих приступа теми. Хелена Беранкова (Етнографски

институт Музеја Моравске, Брно) представља потенцијале етнографских фотографија са краја 19. вијека из збирке свог института. Иштван Шанта (Центар за истраживања у хуманистици МАН, Будимпешта) подијелио је искуства са свог двогодишњег теренског истраживања на тему домова културе у Сибиру, а у контексту стогодишње традиције мађарског антрополошког истраживања Сибира. Адам Виснер (Етнолошки институт САН, Братислава) приказује предности аутоетнографије као истраживачке методе, и то у смјеру ангажованог и примијењеног истраживања у пољу социјалне правде. Лидија Вујачић (Филозофски факултет Универзитета Црне Горе, Никшић) говори о новим теоријско-истраживачким парадигмама које се ослањају на студије културе, са посебним освртом на тзв. „антропологију свакодневнице“.

Пета секција скупа „Етноантрополошка истраживања (пост)модерних тема“ дала је врло специфичне прилоге. Магдалена Штандара (Институт за етнологију и културну антропологију, Јагелонски универзитет, Краков) говорила је о деконструкцији политике сјећања и ревидирању права на сопствену причу у јавном простору на примјеру једног друштвеног перформанса, у коме је као медиј послужио позоришни акт, будући облик критичке културне праксе. Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ) анализира примјере културе фудбалских навијача у Србији из медија и етнографске грађе, показујући како идеологија национализма бива оснаженом, репродукованом и хомогенизованом посредством дискурса аполитичности и антиполитичности. Љиљана Гавриловић (Етнографски институт САНУ) говори о фактичким националним подјелама унутар теоретски ненационалних дигиталних свјетова којима припадају корисници дигиталних игара, са посебним освртом на особености национализације балканског дигиталног простора. Милан Томашевић (Етнографски институт САНУ) представио је антрополошку димензију популарне космологије, на име скуп дискурзивних формација које обликују један секуларни, хуманистички етос, грађан на фундаменталним поставкама савремене науке. Биљана Анђелковић (докторанд Филозофског факултета, Универзитет у Београду) открива у српској антропологији неправедно запостављену тему (православног) ходочашћа, као поље чије би истраживање допринијело сагледавању религиозности и савремене културе у Србији.

Шеста сесија „Интердисциплинарне перспективе“ окупила је неке несвакидашње теме. Даница Јовић (Филолошки факултет, Универзитет у Београду) и Марина Симић (Факултет политичких наука, Универзитет у Београду) налазе теоријско-методолошке сличности и разлике између антропологије и фолклористике, закључујући да фолклористика (до неког тренутка проучавајући умјетничко/књижевно дјело као такво, уз естетско начело и компарацију тема и мотива) из антропологије узима идеју да је за адекватно схватање фолклора прије свега неопходно шире разумијевање фолклора као вида комуникације унутар одређеног социо-културног контекста; ауторке скрећу пажњу да проширивање опсега и начина проучавања фолклора уз антрополошки ангажман отвара пут антропологији ка проширивању класичних дисциплинарних парадигми. Соња Петровић (Филолошки факултет, Универзитет у Београду) испитује питање вредновања усмене историје са методолошког становишта, тј. са становишта предности и ограничења квалитативног теренског истраживања. Ђорђина Трубарац Матић (Етнографски институт САНУ) даје својеврсну апологију феномена тзв. „новог гусларства“, које се разбуктало с распадом

Југославије, предлажући промјену досадашњег приступа десетерачком пјевању искључиво као традиционалној поетској форми, чији је текст предмет првенствено књижевне садржајно-формалне анализе, наиме – промјену у смјеру заузимања комуникацијско-функционалног приступа сагледавању (некадашњег и савременог) гусларства. Соња Жакула (Етнографски институт САНУ) и Ивана Живаљевић (Институт BioSens, Универзитет у Новом Саду) испитују истраживачко поље људско-животињских односа као поље сусрета етнологије, антропологије и археологије са великим потенцијалом за интердисциплинарност, уз освјетавајући осврт на теоријско–методолошке иновације које људско-животињске односе третирају као двосмјерне односе равноправних актера. Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ), говорећи о француској антропологији антике, указала је на значај мултидисциплинарног приступа и продора антропологије и критичких теорија у изучавање антике, у коме је доминантна али не и једина структурална (не структуралистичка) интерпретација, чиме се раскрстило са окоштаним и конзервативним дотадашњим приступом.

Последња, седма сесија „Музеологија, наслеђе и издаваштво“ тематски је заокружила скуп. Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ) говори о друштвено-културном значају хуманистичких публикација у свијетлу борбе за опстанак са којом се суочавају хуманистичке науке у свијету, о манифестацији овог проблема у Републици Србији у контексту захтијева које постављају креатори научне политике, те у контексту резултата и могућности хуманистичких дисциплина. Ивана Ђорђевић, Љиљана Живковић и Славољуб Јовановић (Географски факултет Универзитета у Београду), уз конструктивне конкретне предлоге, говорили су о етнолошком садржају у уџбеницима географије који се бира и обликује сагласно образовним и васпитно-функционалним задацима наставе, о разноврсности, примјенљивости и уопште потенцијалу овог садржаја. Боса Росић (музејски саветник у пензији, Ужице) сажима своје вриједно вишедеценијско истраживање надгробних споменика на гробовима младих људи у подручју Старог Влаха са епитафима у облику народних пјесама. Богдан Шекарић (Музеј Војводине, Нови Сад) говори о визуелном представљању традиционалне културе Срба у оквиру свјетских и земаљских изложби, са фокусом на „Изложбу народних и вештачких рукотворина Српкиња“, прву самосталну српску изложбу у Аустро-Угарској, и на значају ове изложбе за развој музеолошке етнографске праксе у вези са домаћом текстилном радиношћу. Ана Чугуровић (Центар за културу „Вук Караџић“, Лозница) дала је детаљан увид у различите дјелатности Музеја језика и писма у Тршићу, илуструјући тиме мултидисциплинарни потенцијал овог младог музеја, који лежи како у директном контакту са тематски богатим наслеђем Вука Караџића, тако и у отворености музејског пројекта који није осмишљен као готов, већ као пројекат у зачетку.

Мали број излагача по сесији омогућио је квалитетан рад и живу дискусију у присној атмосфери, као и лакше упознавање колега и размјену контаката ради будуће сарадње. Сесије су организоване паралелно, па су учесници и посјетиоци скупа могли слободно да се крећу по сесијама у складу са личним интересовањем.

Уприличена је и изложба постер-презентација преосталих излагача скупа, која је обухватила спектар различитих тема, дисциплина и теоријско–методолошких приступа. Овај вид излагања тема омогућио је ефикасну размјену, будући да су се у краћем временском року присутни могли елементарно упутити у многе теме и

добити неколико кључних информација о онима за које су били највише заинтересовани.

Домаћини научног скупа су се својски потрудили да научни скуп оплемене додатним садржајима, атмосфером гостопримства, скромном али укусном српском трпезом, и више него пригодном и угодном сценографијом Музеја на отвореном – „Старо село Сирогојно“. Скуп је отворен уз многе ријечи добродошлице од стране чланова Организационог одбора, директорке Етнографског института др Драгане Радојичић, директорке Музеја на отвореном – „Старо село Сирогојно“ Светлане Ђалдовић-Шијаковић, затим уз ријечи представника САНУ, Министарства просвете, науке и технолошког развоја, те локалне заједнице и иностраних пријатеља института. Нису изостали ни пријатни садржаји, попут представљања „Дружица“, вокалног састава Етнографског института, и презентације кратког филма аутора Јожеа Рехбергера Оргина. У галерији Музеја отворена је изложба слика академске сликарке др Петрије Јовичић и приређена изложба издања Етнографског института, коју је осмислила Биљана Миленковић-Вуковић, етнолог и библиотекар саветник.

Тиме су, можемо слободно рећи, „у оквиру свог научног поља“, организатори скупа показали колико за сваки успјешан дијалог – па и овај научни у Сирогојну – плодно тле стварају компетентност у струци и отвореност за идеје, руку под руку са лијепом ријечју, гостољубљем и људским контактом.

Ђурђина Шијаковић

Мали лексикони српске културе – Етнологија и антропологија

Прошле, 2017. године, у суиздаваштву Етнографског института САНУ и Службеног гласника, објављена је научно-стручна публикација *Етнологија и антропологија*, обима 455 страница, прва у серији издања *Мали лексикони српске културе*. Уредница издања је проф. др Љиљана Гавриловић, док је уредник едиције др Владимир Рогановић. *Мали лексикони српске културе – Етнологија и антропологија* изашао је у години обележавања седамдесете годишњице оснивања Етнографског института САНУ и реч је о пионирском подухвату у области етнологије и антропологије у Србији који попуњава недостатак свеобухватнијих лексикона и енциклопедија српске културе. Ауторски и уређивачки тим се прихватио захтевног посла – да у издању умереног обима и прикладној форми, како стручној тако и широј публици синтетички представи историјски развој етнологије и антропологије и укаже на нове приступе ове науке и њој блиских дисциплина. Овај лексикографски пројект представља интелектуално храбро настојање да се, из перспективе савремених научних тенденција, све оно што је „у обиљу важног најважније“ представи најширој јавности. Целокупан научни тим Етнографског института САНУ, чији ауторски текстови чине садржај издања, одлучили су да овом публикацијом буду обухваћени појмови „материјалне и духовне, и оне сасвим архаичне и универзалне, и оне специфично националне, али и оне савремене и интернационалне културе“. Број одабраних појмова је у корелацији са седамдесет година рада Етнографског института САНУ. У првој књизи нове едиције